

Маріан ТОКАР,
к.і.н., доцент
кафедри політології
Ужгородського
національного
університету,
с.н.с. НДІ
політичної
регіоналістики
(Ужгород, Україна)

ЕТНІЧНА ПАЛІТРА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗАКАРПАТТЯ

*Marian TOKAR. The Ethnic Palette
of the Public Organizations of Zakarpattia*

Значну роль у самоутвердженні національно-культурних прав національних меншин відіграють громадські організації етнічних груп, які проживають у Закарпатті. Сьогодні в Закарпатті діють близько 400 національно-культурних осередків різного статусу (обласного, районного, міського) [1, с.13]. Станом на 2010 рік обласного статусу набули понад 60 з них (див. табл.). Головною метою їхньої діяльності є відродження і розвиток етнічної культури, рідної мови, духовне та національне збагачення, презентація структури на регіональному та міжрегіональному рівнях. Неодноразово активісти крайових організацій представляли свою етнічну групу й на всеукраїнському та міжнародному рівнях. За їхньою ініціативою створюються й діють театри, школи, центри, проводяться фестивалі та мистецькі конкурси. Саме цей перелік інститутів та заходів і лежить в основі функціональної діяльності етнотовариств.

№ п/п	Назва громадської організації / обласний статус /
1.	Регіональна організація Демократичної Спільки угорців України в Закарпатській області
2.	Товариство угорської культури Закарпаття
3.	Товариство угорської інтелігенції Закарпаття
4.	Форум угорських організацій Закарпаття
5.	Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство
6.	Закарпатське угорськомовне наукове товариство
7.	Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників
8.	Спілька угорських журналістів Закарпаття
9.	Закарпатська угорська асоціація скаутів

10.	Спілька угорських бібліотекарів Закарпаття
11.	Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я
12.	Закарпатська обласна молодіжна організація «Закарпатська демократична спілька угорської молоді – «Гордіус»
13.	Закарпатська обласна молодіжна організація «Демократична Спілька молодих угорців»
14.	Закарпатське відділення Всеукраїнської громадської організації «Руський рух України»
15.	Товариство російської культури «Русский дом»
16.	Закарпатське обласне товариство російської культури «Русь»
17.	Закарпатська обласна організація «Руський культурний центр «Київська Русь»
18.	Слов'янський собор «Російська община Закарпаття»
19.	Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Кошбука
20.	Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Іоан Міхалі де Апша
21.	Товариство румунської молоді «М. Емінеску»
22.	Закарпатська обласна (румунська) спілька «Дачія»
23.	Закарпатське обласне товариство сприяння коціально-культурному, туристичному та екологічному розвитку «Мараморшани»
24.	Обласна культурно-освітня організація «Матіца Словенска» на Закарпатті
25.	Товариство словаків Закарпаття ім. Л. Штура
26.	Обласне товариство словацької інтелігенції
27.	Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство словацьких жінок «Довіра»
28.	Закарпатське обласне товариство німців «Відродження»
29.	Закарпатська обласна організація «Німці Закарпаття»
30.	Закарпатська асоціація ромських громадських організацій «Єкгіпе»
31.	Закарпатське культурно-просвітне товариство циган «Романі Яг»
32.	Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок «Терне чая по нево дром» (Молоді жінки по новій дорозі)
33.	Товариство циган Закарпаття «Рома»
34.	Конгрес ромів Закарпаття «Праліпе» (Братерство)
35.	Закарпатське обласне товариство циган «Амаро Дром»
36.	Закарпатське обласне товариство ромів «Романі зор»
37.	Закарпатський обласний молодіжний ромський клуб «Романі Черхень» (Ромська зірка)

38.	Культурне товариство циган Закарпаття «Ром сом»
39.	Товариство музичної культури циган Закарпаття «Лаутарі» (Музикант)
40.	Закарпатська громадська організація ромської інтелігенції «Нейве Рома» (Нові Роми)
41.	Культурне товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття «Унг-Ромен»
42.	Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство «Роми ловари»
43.	Обласне молодіжне товариство ромів «Романі бахт» (Циганське щастя)
44.	Закарпатське обласне товариство ромів «Романі чгіб» (Ромська мова)
45.	Закарпатське обласне товариство ромів «Бахталодром» (Щаслива дорога)
46.	Об'єднання сільських ромів Закарпаття «Нове життя»
47.	Закарпатське обласне єврейське культурно-освітнє товариство
48.	Товариство угорськомовних євреїв Закарпаття
49.	Товариство польської культури Закарпаття ім. Гнєви Волосевич
50.	Товариство вірменської культури Закарпаття «Арарат»
51.	Закарпатське обласне культурне товариство білорусів «Сябри»
52.	Обласне культурно-просвітнє товариство греків Закарпаття «Еллада»
53.	Русинське науково-освітнє товариство
54.	Общество карпатских русинов
55.	Закарпатське обласне «Общество подкарпатських русинов»
56.	Закарпатське обласне об'єднання громадян «Крайове товариство подкарпатських русинов»
57.	Союз русинських письменників Закарпаття
58.	Закарпатське обласне науково-культурологічне товариство ім. О. Духновича
59.	Закарпатське обласне Підкарпаторусинське товариство
60.	Асоціація «Сойм підкарпатських русинів»
61.	Обласна спілка громадських організацій «Народна рада русинов Закарпаття»
62.	Закарпатське обласне громадське об'єднання «Русинська Родина»
63.	Закарпатська обласна громадська організація «Народна Рада Подкарпатской Руси»

Представляючи громадські організації національних меншин за кількісними показниками, хочемо відзначити, що в межах кожної етнічної групи існує певна конкуренція, пов'язана з амбіціями лідерів та їх можливостями співпраці з регіональними елітами. Тому в тих національних меншинах, котрі мають більше ніж дві-три організації, фактично існують товариства-лідери і товариства-

статисти. Перші характерні активною позицією у справі захисту прав національної меншини у різних суспільних сферах, від етносоціальної до політичної, мають потужні матеріально-фінансові ресурси. Переважно вони й презентують етнічну групу на різноманітних форумах, регіональних та загальнодержавних фестивалях. Товариства іншої групи переважно діють час від часу, підтримуючи формально статус існуючої організації, але практично діють у тіні товариств-лідерів.

Найбільшу кількість таких етнокультурних організацій мають роми (цигани), котрі посунули з цієї позиції угорців. Сьогодні сімнадцять національних товариств обласного статусу представляють ромську (циганську) етнічну групу краю. Тільки за останні десять років їх кількість зростає більш ніж у двічі. Серед перших організацій, які репрезентували ромську етнічну групу були: Культурно-просвітнє товариство циганів «Романі Яг» (рік створення – 1993), Товариство циганів Закарпаття «Рома» (1993), Закарпатське обласне товариство «Амаро Дром» (1995), Закарпатське молодіжне товариство циганів «Амаро Дром-Терненгеро» (1995), Культурне товариство циган Закарпаття «Ром сом» (1997), Товариство музичної культури циган Закарпаття «Лаутарі» (1998), Закарпатська асоціація ромських громадських організацій «Скгіпе» (1998), Закарпатське обласне культурно-просвітнє товариство ромських жінок «Терне чая по нево дром» (1999), Культурне товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття «Унг-Ромен» (1999) [3, с. 74]. Ці організації охоплюють широкий спектр напрямків культурно-освітньої роботи від культурно-мистецького й спортивного до освітнього й правозахисного. Щодо останнього, то останнім часом проводяться науково-практичні конференції з проблем життя циган. Видавалися два українсько-циганські періодичні видання («Романі Яг» і «Ром сом»). Проводяться ромські народні фестивалі. Оскільки роми-цигани є однією із найчисельніших етнічних груп в Закарпатті, але одночасно найменш забезпеченою освітньо-виховними потребами, то згаданими організаціями проводиться робота, покликана задовольнити освітні права циганів на різних рівнях системи освіти.

Тринадцять угорських товариств отримали загальнообласний статус. Першими серед них були Товариство угорської культури Закарпаття (рік створення – 1993), Товариство угорської інтелігенції Закарпаття (1993), Закарпатське угорськомовне наукове товариство (1993), Товариство угорських бібліотекарів Закарпаття (1994), Форум угорських організацій Закарпаття (сюди входять 14 місцевих організацій) (1995), Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство (1996), Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я (1996), Спілка угорських журналістів Закарпаття (1998), Закарпатська угорська асоціація скзуті (1996), Закарпатське угорськомовне товариство

студентів та молодих дослідників (1999) [3, с.73]. Усі згадані товариства піклуються про розвиток національної угорської культури, освіти, продовження історичних традицій угорців Закарпаття. Вони сприяють також реалізації особистих і колективних прав угорців краю, особливо освітньо-виховних. Тому згадані організації проводять координаційну роботу, співпрацюють із відповідними навчальними закладами, фондами підтримки, об'єднаннями. Ведеться активна робота, спрямована на збереження і пропаганду угорської мови та літератури. Регулярно організуються конференції з різних проблемних питань, а також відзначаються національно-культурні свята.

П'ять культурно-національних товариств репрезентують другу за кількістю населення національну меншину в Закарпатській області – російську. Історично першими в регіоні виникли Товариство російської культури «Русский дом» (1993) та Закарпатське відділення Всеукраїнської громадської організації «Руський рух України» (1999). Вони займаються підтримкою культурних і національних інтересів росіян, відзначають ювілеї російських письменників, художників, проводять наукові конференції та фестивалі.

Основним завданням румунських товариств, яких у краї є п'ять, є виховання у молоді любові до рідної мови, історії регіону, відродження народних традицій, звичаїв, соціальний захист румунського населення. Серед перших з них були «Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Кошбука» (1994) і «Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Іоан Міхалі де Апша» (1999). Проводиться фестиваль румунського народного мистецтва, інші заходи.

В області діє чотири словацьких товариства обласного статусу. Серед них провідні позиції займають Обласна культурно-освітня організація «Матіца Словенска на Закарпатті» (1994), «Товариство словаків Закарпаття ім. Людовіта Штура» (1997) та Закарпатське обласне культурно-освітнє товариство словацьких жінок «Довіра» (1999) [3, с.75]. Мережа їхніх осередків поширюється в місцях компактного проживання представників даної національності. Основне їх завдання полягає у відродженні та подальшому розвитку словацької культури, фольклору, традицій, духовності. Важливим моментом вважається й організація шкільної освіти та культури словацької національної меншини. При осередках створені колективи художньої самодіяльності, церковні хори. Щороку проводиться свято словацького народного мистецтва «Словенска веселіца». Виходило друком періодичне видання словацькою мовою («Подкарпатські словаки») та журнал «Довіра».

Двома товариствами представлені в Закарпатті етнічні німці та євреї, а по одному мають поляки, греки, вірмени і білоруси. Азербайджанці мають регіональне представництво всеукраїнської організації.

Одним із пріоритетних завдань першого в краї Закарпатського обласного товариства німців «Відродження» (1994) є збереження мови і культури етнічних німців, їх самобутності і духовності. Товариство спирається на районні та сільські осередки, співпрацює з всеукраїнським німецьким товариством. Щорічно за сприяння організації в області проводиться свято німецької народної культури.

Єврейська національна меншина краю спочатку була представлена Закарпатським обласним єврейським культурно-освітнім товариством, яке засноване у 1993 році. Його завдання полягають у створенні недільних єврейських шкіл, літніх таборів відпочинку й оздоровлення дітей, молодіжних клубів тощо. Організація підтримує тісні контакти з єврейським населенням, займається організацією культурних та благодійних програм. Товариством широко відзначаються єврейські свята.

Товариство польської культури Закарпаття (тепер імені Гневи Волосевич), яке створене в 1995 році, проводить культурно-освітні та екологічні заходи, організовує відпочинок дітей з польських сімей краю в Польщі, відзначає ювілеї відомих польських діячів, державні свята. Важливим аспектом діяльності товариства вважається пробудження національної свідомості польського населення області, поширення практики вивчення їх мови, культури, релігії, традицій і звичаїв. При товаристві проводять навчання учні суботньої польської недільної школи імені професора Тішнера. Крім того, вони займаються пошуком для молоді краю місць навчання у вузах Польщі.

Вірменську національну меншину краю представляє Товариство вірменської культури Закарпаття «Арагат» (1996). Воно пропагує історію і культуру свого народу, вірменсько-українську дружбу через організацію наукових конференцій, літературних, музичних вечорів, художніх виставок тощо. Надає допомогу діяльності вірменської недільної школи [3, с.77].

Закарпатське обласне товариство білорусів «Сябри» (1999) стоїть на захисті білоруської культурної та духовної спадщини, виховує молодь у повазі до своєї культури, турбується про поліпшення соціально-побутових умов членів свого етносу тощо. Власного друкованого органу не має [3, с.77]. Регіональна організація Конгресу азербайджанців України створена в 2000 році. Її членами пропагується дружба між народами, спільний розвиток культури, сприяння духовним та громадсько-політичним інтересам громадян регіону.

Загалом діяльність національно-культурних товариств етнічних меншин в Закарпатті спрямована на подальше утвердження гарантованих Конституцією та іншими державними актами України прав та свобод представникам національних меншин, задоволенню їх освітніх і культурних інтересів та духовних потреб. Більше того, вони

є найзацікавленішими суб'єктами в духовному й освітньо-виховному процесі кожної етнічної групи, а тому намагаються впливати на міжетнічну ситуацію, на її стабільність і взаємоповагу, яка історично властива всім національним спільнотам, що проживають в Закарпатті.

Культурно-просвітницьку діяльність громадські організації національних меншин мають можливість здійснювати у власних приміщеннях. Щоправда, за довідковою інформацією управління у справах національностей Закарпатської облдержадміністрації тільки одинадцять з усіх обласних мають приміщення на правах приватної власності (Товариство угорської культури, Товариство угорської інтелігенції, Демократична спілка угорців України, угорськомовне педагогічне, культурно-освітня організація «Матица Словенска на Закарпатті», культурно-просвітне «Романі Яг», ромів «Романі Чгіб», товариства циган «Рома», конгрес ромів «Праліпе», циган Закарпаття «Ром сом» та асоціація ромських громадських організацій «Єкгіпе»). Дві організації розташовані у комунальних приміщеннях на правах оренди (польське товариство та угорська асоціація скаутів). Німецькі товариства здійснюють свою діяльність на базі Центру німецької культури «Паланок». П'ять румунських товариств мають можливість проводити свою роботу на базі Центру румунської культури в смт. Солотвино Тячівського району. Ще два угорські товариства (угорськомовне наукове товариство та угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників) базуються в Центрі гунгарології в м. Ужгород, три русинські (Карпатських русинів, подкарпатських русинів, Народна рада русинів Закарпаття) – в Домі русинів у м. Мукачево. Переважна більшість громадських організацій національних меншин Закарпаття все ж не мають власних базових приміщень. 24 таких товариства здійснюють свою діяльність, використовуючи приміщення Центру культур національних меншин Закарпаття у м. Ужгород. При чому їм надається така можливість безоплатно [2].

За рахунок обласного бюджету в регіоні задіяні програми духовного відродження національних меншин, посередниками яких також виступають організації та центри. Переважно вони спрямовані на забезпечення розвитку освіти, культури, традицій, мистецтва, задоволення мовних та інших потреб етнічних спільнот.

Лідери громадських організацій національних меншин входять до складу Громадської колегії, яка створена в 2005 році як дорадчий орган при голові Закарпатської облдержадміністрації [2]. Практика останніх років показує, що співпраця органів державної влади, органів місцевого самоврядування і активістів громадських організацій носить позитивний характер, принаймні для уваги до прав і свобод етнічних меншин та вирішення конкретних поточних проблем громад. Важливу роль така співпраця відіграє в контексті залучення пред-

ставників культурно-національних товариств до системи управління на місцях, зокрема в місцях компактного проживання національних меншин.

Варто зазначити, що характер функціонування громадських організацій національних меншин має давню історію в регіоні. Ще в першій половині ХХ століття свої права і свободи в регіоні за допомогою національно-культурних товариств захищали чехи і словаки, угорці й німці, євреї, українці, русини, інші місцеві етногрупи. Тому для Закарпаття період 90-х років минулого століття був характерним не процесом створення, а скоріше відновлення (відродження) діяльності організацій.

1. Діяльність об'єднань громадян у Закарпатській області: статистичний бюлетень. – Ужгород, 2010. – 44 с.
2. Інформаційно-аналітична довідка щодо стану міжнаціональних відносин і забезпечення прав національних меншин у I півріччі 2010 року у Закарпатській області.
3. Сагарда В.В. Освітньо-виховні проблеми національних меншин Закарпаття / В.В.Сагарда, В.С.Фернега, М.Ю.Токар. Ужгород, 2000. – 132 с.

Юрій ОСТАПЕЦЬ,
к.і.н., доцент
кафедри політології
Ужгородського
національного
університету,
с.н.с. НДІ політичної
регіоналістики
(Ужгород, Україна)

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Yurii OSTAPETS.

The Political Life of the National Minorities

Відносини суб'єктів суспільства (від громадянина до громадських організацій і політичних партій) з приводу формування і функціонування органів влади є невід'ємною частиною життєдіяльності територіальних громад. Одним із демократичних інститутів, який забезпечує реалізацію політичною системою основної функції – вияв-